

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΩΣ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Εισαγωγικό σημείωμα

1. Το 1933 πρωτοεμφανίστηκε το περιοδικό *Analysis* με πρόγραμμα να δημοσιεύει «σύντομα άρθρα πάνω σε περιορισμένα και με ακρίβεια καθορισμένα φιλοσοφικά έρωτήματα σχετικά με τη διασαφήνιση των γνωστών γεγονότων και όχι μακροσκελείς, πολύ γενικές και άφηρημένες μεταφυσικές θεωρήσεις σχετικές με υποθετικά γεγονότα ή με τον κόσμο ως σύνολο».

Αυτό το πρόγραμμα ήθελε να είναι η κωδικοποίηση του νέου φιλοσοφικού ύφους που είχε για πρωτουργούς τρεις φιλοσόφους του Cambridge: τον G. E. Moore, τον B. Russell και τον L. Wittgenstein. Σε αυτό το γενικό μεθοδολογικό πλαίσιο δόθηκε το όνομα «αναλυτική φιλοσοφία».

Στη ρίζα της αναλυτικής φιλοσοφίας βρίσκονται δυο ρεύματα: (α) η αντίδραση στην αγγλική μορφή του έγγελιανου ιδεαλισμού, και (β) η ανάπτυξη της τυπικής λογικής που είχε θεαματική εξέλιξη από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα.

Πρωτεργάτης της αντίδρασης στον ιδεαλισμό ήταν ο G. E. Moore· η στάση του μπροστά στα προβλήματα που κληροδότησε η φιλοσοφική παράδοση και η δύναμη με την οποία υποστήριξε την αντικειμενικότητα και την ανεξαρτησία των αντικειμένων της σκέψης είχαν λυτρωτική επίδραση, κυρίως γιατί ο Moore έγκαινίασε μια μέθοδο που στηρίζεται στην καθαρά λογική ανάλυση και στη λεπτολόγα κριτική των απαντήσεων που έδωσαν οι προγενέστεροι φιλόσοφοι. 'Ο Moore ψάχνει να καθορίσει σε τί ακριβώς ήθελαν να απαντήσουν οι φιλόσοφοι αυτοί και γιατί έδωσαν τις (συχνά παράδοξες) απαντήσεις τους· στην αναζήτηση της αιτιολογίας των «παραδοξοτήτων», έχει ως μεθοδολογικό όργανο τον «κοινό νοϋ» χωρίς όμως ποτέ να καταπιάνεται με γενικές θεωρίες για τον κοινό νοϋ ή για την ανάλυση που χρησιμοποιεί για να λύσει συγκεκριμένα προβλήματα ή απορίες. Και ούτε ταυτίζει ανάλυση και φιλοσοφία.

'Η ανάπτυξη της τυπικής λογικής¹ απαντά στις ανάγκες των νεότερων μαθηματικών που τα χαρακτηρίζει ή όλο και μεγαλύτερη αφαίρεση και τα συχνά άπροσδόκητα για τη διαίσθηση αποτελέσματα. 'Η υποδειγματική

---

1. Κύριοι σταθμοί: η άλγεβρα του Boole (1815 - 1864), η λογική των σχέσεων του Peirce (1839 - 1914) και η θεωρία των ποσοδειχτών του Frege (1848 - 1925). Σχετικά βλέπε: H. SCHOLZ, *Abriss der Geschichte der Logik* (Berlin 1931, Freiburg 1959). 'Ακόμη, των W. και M. KNEALE, *The Development of Logic* (Oxford 1962).

αύστηρότητα και ή γονιμότητα τής τυπικής λογικής γέννησαν τήν έλπίδα πώς ή φιλοσοφία θα μπορούσε, ακολουθώντας μιá λογικά απρόσβλητη μέθοδο, να ξεφύγει από τή μοίρα στην όποία φαίνεται καταδικασμένη: να αναζητá τή γνώση και να μὴ μπορεί να ξεπεράσει τήν άβέβαιη γνώμη. Παραδείγματα έφαρμογής τής μεθόδου τής τυπικής λογικής στη φιλοσοφία είναι ό αναλυτικός όρισμός τής έννοιας του άριθμοϋ (Frege)² και ή θεωρία των περιγραφών (Russell).

Στόν Russell συγκλίνουν τά δύο ρεύματα — τής λεπτομερειακής ανάλυσης των φιλοσοφικών προτάσεων και τής έρευνας τής τυπικής λογικής — ή πρώτη φάση τής αναλυτικής φιλοσοφίας όφείλεται κυρίως σε αυτόν και στόν μαθητή του, τόν Wittgenstein. Η δεύτερη φάση, πού μεταπολεμικά αναπτύχθηκε κυρίως στην Όξφόρδη³, έχει ως πατέρες τόν Moore και τόν Wittgenstein. Ο τελευταίος είναι κεντρική μορφή. Το Tractatus logico-philosophicus (1921), από τό όποίο συμβατικά χρονολογείται ή γέννηση τής γλωσσολογικής φιλοσοφίας, αποτέλεσε ένα είδος Βίβλου για τούς νεο-θετικιστές του Κύκλου τής Βιέννης⁴, ενώ τό δεύτερο σημαντικό έργο του, οί *Φιλοσοφικές Έρευνες* (1953), αποτέλεσαν ένα από τά «ιερά» κείμενα των φιλοσόφων πού οί αντίπαλοι όνόμασαν «τής κοινής γλώσσας»⁵.

2. Κάθε φιλοσοφία, στο βαθμό πού προσπαθεί να προσδιορίσει τή σημασία των όρων και των έννοιών είναι αναλυτική. Ωστόσο ή «αναλυτική φιλοσοφία», σε αντίθεση με τή γενετική-ψυχολογική ανάλυση των έμπειριστών (Locke, Berkeley, Hume) και με τή φαινομενολογική ανάλυση (Husserl), έχει λογικό-σημασιολογικό χαρακτήρα. Το κατεξοχήν ύπόδει

---

2. Ο όρισμός είναι καθαρά λογική συνάρτηση των έννοιών κλάση, έκταση μιáς έννοιας, ταυτότητα, κτλ. Ο Frege ύποστηρίζει πώς ή άριθμητική θεμελιώνεται σε καθαρά λογικές έννοιες και πώς οί έννοιες είναι «άντικείμενα του Λόγου» — όχι παραστάσεις όπως ύποστηρίζει ό κλασικός έμπειρισμός. Αύτή είναι ή βάση για τό «λογικιστικό» πρόγραμμα άναγωγής των μαθηματικών στη λογική πού έκτίθεται στα μνημειώδη *Principia Mathematica* των Russell και Whitehead (1910 - 13).

3. Η αναλυτική φιλοσοφία διαδόθηκε στις άγγλοσαξωνικές χώρες, στις Σκανδιναβικές (και στη Φιλανδία) και στις ΗΠΑ, όπου συμβιώνει με τόν πραγματισμό. Οί σχέσεις της είναι στενές — αν και όχι πάντα φιλικές — με τή φιλοσοφία τής έπιστήμης και με τή φιλοσοφία τής γλώσσας. Με τά άλλα σύγχρονα φιλοσοφικά ρεύματα οί σχέσεις της είναι ελάχιστες.

4. «Έκει όπου ή φιλοσοφία του Κύκλου τής Βιέννης έπιχειρεί να άποδείξει τόν έμπειρισμό με λογικές μεθόδους, άλλο δέν είναι παρά ένα έκτεταμένο σχόλιο στο βασικό έργο του Wittgenstein [ένν. τό Tractatus]». Στο:

J. R. WEINBERG, *An Examination of Logical Positivism*, Λονδίνο 1936, Ιταλική μετάφραση ως *Introduzione al positivismo logico*, Ρώμη 1950, σελ. 39.

5. «Κοινός» είναι τεχνικός όρος πού σημαίνει «μὴ φιλοσοφικός». Βλ. J. O. URMSON, *J. L. Austin*, στο *Journal of Philosophy*, LXII (1965), 499 - 508. Για τήν Ιστορία τής «αναλυτικής φιλοσοφίας» βλέπε J. O. URMSON, *Philosophical Analysis: Its Development Between the Two World Wars* (Oxford 1956), J. WARNOCK, *English Philosophy Since 1900* (London 1958), A. J. AYER κ.ά., *The Revolution in Philosophy* (London 1956).

γιά της ήταν ή λεγόμενη «θεωρία τών περιγραφών» τοῦ B. Russell πού διατυπώθηκε στό ἄρθρο του «On Denoting»⁶. Σέ αὐτό ὁ φιλόσοφος ἐπιχειρεῖ νά διασαφηνίσει τίς ἐννοιες τοῦ νόηματος καί τῆς ὑπαρξης ἀναλύοντας τὰ στοιχεῖα τῆς πρότασης τοῦ τύπου ὑποκείμενο-κατηγορημα (παράδειγμα: ὁ Σωκράτης εἶναι σοφός) ὅταν τὸ ὑποκείμενο εἶναι μιὰ καθορισμένη περιγραφή⁷ ὅπως λ.χ. ή ἐκφραση «ὁ τωρινὸς βασιλιάς τῆς Γαλλίας». Ἡ πρόταση:

(π): ὁ τωρινὸς βασιλιάς τῆς Γαλλίας εἶναι σοφός
μοιάζει νά ἀποδίδει ἓνα κατηγορημα («σοφός») σέ ἓνα ὄν πού ὀρίζεται ὡς «ὁ τωρινὸς βασιλιάς τῆς Γαλλίας», ἀφοῦ ή ἐκφραση «ὁ τωρινὸς βασιλιάς τῆς Γαλλίας», ὡς γραμματικό ὑποκείμενο, θά ἔπρεπε νά ὑποσημαίνει ἓνα ὄν. Ἡ λύση τοῦ Meinong ὅτι στό γραμματικό ὑποκείμενο πάντοτε ἀντιστοιχεῖ ἓνα ἀντικείμενο, πραγματικό ἢ μὴ-πραγματικό, ὄχι μόνο πολλαπλασιάζει τὰ ὄντα πέρα ἀπὸ κάθε ἀνάγκη (καί συνάμα τὴν πιθανότητα τοῦ λάθους) ἀλλὰ καί ὀδηγεῖ στὴν παραδοχή τῆς ὑπαρξης ἀντινομικῶν ἀντικειμένων ὅπως τὸ «στρογγυλὸ τετράγωνο». Καί σέ ἀντιφάσεις, γιατί ἂν ποῦμε «ὁ τωρινὸς βασιλιάς τῆς Γαλλίας δὲν ὑπάρχει», ἔχουμε ἀποδώσει τὸ εἶναι στὸν ὄρο γιὰ νά τοῦ ἀρνηθοῦμε τὴν ὑπαρξη.

Ὁ Russell προτείνει τὴν ἀκόλουθη λύση: ἐκφράσεις ὅπως 'ὁ τωρινὸς βασιλιάς τῆς Γαλλίας' δὲν συμπεριφέρονται ὅπως τὰ ὀνόματα, δηλ. δὲν ἔχουν ὑποσημανση⁸: τὸ νόημα τῶν προτάσεων πού τίς περιέχουν μπορεῖ νά ἀναλυθεῖ μὲ τέτοιο τρόπο ὡστε οὔτε ή ἐκφραση οὔτε κανένα συνώνυμό της νά ἐμφανίζεται στὴν πρόταση πού προκύπτει. Ἔτσι, ή πρόταση (π) μπορεῖ νά ἀναλυθεῖ στὴν ἀκόλουθη σύζευξη προτάσεων:

(σ) Ὑπάρχει ἓνα x μὲ τὰ χαρακτηριστικά: x εἶναι τώρα βασιλιάς τῆς Γαλλίας· x εἶναι σοφός· κάθε ἄλλο y διαφορετικό ἀπὸ τὸ x δὲν εἶναι βασιλιάς τῆς Γαλλίας.

Ἡ παράφραση (σ) εἶναι λογικά ἰσοδύναμη μὲ τὴν (π) ἀλλὰ ἔχει ἐντελῶς διαφορετικὴ γραμματικὴ μορφή (λ.χ. εἶναι σύζευξη ὑπαρκτικῶν προτάσεων, ἐνῶ ή ἀρχικὴ πρόταση ἦταν ἀτομικὴ πρόταση τοῦ τύπου ὑποκείμενο-κατηγορούμενο). Ὡστε οἱ (π) καί (σ) ἔχουν τὴν ἴδια λογικὴ μορφή ἀλλὰ διαφορετικὴ γραμματικὴ μορφή: ή (π) φαινόταν ἀπλή πρόταση ἀλλὰ ή ἀνάλυσή της μᾶς ἔδειξε πὼς πρόκειται γιὰ σύνθετη. Ἡ λογικὴ ἀνάλυση μᾶς ἐπέτρεψε νά διαλύσουμε τὴ σύγχυση πού προκαλεῖ ή ἀπλοϊκὴ παραδοχὴ πὼς ὄλες οἱ καθορισμένες περιγραφὲς ὑποσημαίνουν ἀντικείμενα.

Προϋπόθεση τῆς θεωρίας αὐτῆς εἶναι τὸ ἐμπειριστικὸ κριτήριο σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο τὸ νόημα ἀνάγεται στὴν ἄμεση ἐμπειρία· ἀντιπρόσωπος

6. Ἡ μετάφραση τοῦ ἄρθρου τούτου βρίσκεται στίς σελίδες 224 - 240 πὶὸ κάτω.

7. Ἡ ἓνας «ὄρος πού ὑποσημαίνει» (denoting term). Οἱ γλωσσολόγοι θά ἔλεγαν ἓνα «σύνταγμα πού ὑποσημαίνει».

8. Ἀπορρίπτει καί τὴ λύση τοῦ Frege σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία κάθε ἐκφραση ἔχει νόημα καί ὑποσημανση. Βλ. σελ. 229 - 231.

τοῦ ἐμπειρικοῦ ἀντικειμένου στὴ γλώσσα εἶναι τὸ ὄνομα ποῦ ὑποσημαίνει τὸ ἀντικείμενο⁹.

3. Στὸ *Tractatus logico-philosophicus*¹⁰, ὁ Wittgenstein ἐπεξεργάζεται θεωρητικὰ τὶς ἰδέες τοῦ Russell. Χωρὶς τὸν ὑποθετικὸ τόνο τοῦ τελευταίου, ὁ Wittgenstein ὑποστηρίζει ἕναν ἄκρο ἀτομικισμό στὴ θεωρία τοῦ νοήματος καὶ τὴν ἀποψη ὅτι μέτρο τοῦ νοήματος εἶναι οἱ προτάσεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ποῦ ἔχουν ἐμπειρικὴ προέλευση καὶ ἀντιστοιχοῦν στὰ γεγονότα τοῦ κόσμου. Ἡ διχοτομία ἀνάμεσα σὲ ἐμπειρικὸ καὶ μὴ-ἐμπειρικὸ ἀπολυτοποιεῖται: ἀπὸ τὴ μιὰ οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες — τὸ οὐσιαστικὸ σῶμα τῆς ἀλήθειας —, ἀπὸ τὴν ἄλλη τὰ μαθηματικὰ καὶ ἡ φιλοσοφία. Οἱ βέβαιες προτάσεις τῶν μαθηματικῶν δὲν εἶναι ἐμπειρικὲς (ὅπως ὑποστήριζαν οἱ κλασικοὶ ἐμπειριστές), οὔτε ὅμως εἶναι συνθετικὲς a priori «ἀλήθειες», ἀλλὰ ἀποτελοῦν «ταυτολογίες», ἕνα εἶδος τυπικῶν ἐξισώσεων χωρὶς ἀντικειμενικὸ περιεχόμενο. Ὅσο γιὰ τὴ φιλοσοφία, αὐτὴ δὲν κατατάσσεται οὔτε μὲ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες οὔτε μὲ τὰ μαθηματικὰ: πρόκειται ὄχι γιὰ θεωρία, ἀλλὰ γιὰ δραστηριότητα (συμπληρωματικὴ τῆς ἐπιστήμης)· ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐννοιολογικὴ διασαφήνιση τῶν γλωσσικῶν ὄντων μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἀνάλυσης καὶ ἔχει ὡς σκοπὸ τῆς τῆς *θεραπεία* ἀπὸ τὸ φιλοσοφικὸ λάθος ποῦ φυτρώνει στὴ γλώσσα¹¹.

4. Ἄν δεχτοῦμε πὼς κύριο ἔργο τοῦ φιλοσόφου εἶναι ἡ λογικὴ ἀνάλυση, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν κατασκευὴ γενικῶν μεταφυσικῶν συστημάτων, πρέπει νὰ ἀπαντήσουμε σὲ δυὸ ἐρωτήματα. Τί ἀναλύει ὁ φιλόσοφος καὶ γιατί; Μιὰ πρώτη, καὶ καθόλου διεξοδική, ἀπάντηση εἶναι: Ὁ φιλόσοφος ἀναλύει τὰ συστήματα στὶς βασικὲς προτάσεις ποῦ τὰ ἀπαρτίζουν καὶ τὶς προτάσεις στὰ βασικὰ στοιχεῖα ποῦ τὶς συνιστοῦν γιὰ νὰ ρίξει φῶς σὲ κάποια σημαντικὴ ἐννοια ποῦ βρίσκεται στὸ κέντρο ἑνὸς δοσμένου φιλοσοφικοῦ προβλήματος ἢ ἀπορίας — λ.χ. αἰτία, κατηγορία, ἀναλυτικὴ πρόταση, καθολικὴ ἐννοια, ἀλήθεια κτλ. Πολλὲς ἀπαντήσεις δόθηκαν γιὰ τὸ περιεχόμενο, τὰ εἶδη, τὴ χρησιμότητα καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἀνάλυσης¹². ὥστόσο

---

9. Ἀπὸ ἐδῶ ξεκινάει τὸ μεταφυσικὸ πρόγραμμα τῆς ἀνεύρεσης τῶν «ἀπλῶν» ἀντικειμένων, καὶ τῆς «κατασκευῆς» τῶν ἐννοιῶν ποῦ μὲ τὴ βοήθειά τους μπορεῖ νὰ δοθεῖ μιὰ γενικὴ περιγραφή τοῦ κόσμου συμβιβαστὴ μὲ τὶς θεωρίες τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Γιὰ περισσότερα στοιχεῖα βλέπε A. J. AYER, *Russell and Moore — The Analytical Heritage* (Macmillan, London 1971).

10. Γιὰ τὸ *Tractatus* βλέπε τὰ τεύχη 7/8 καὶ 9 τοῦ «Δευκαλίωνα» καὶ τὴ βιβλιογραφία ποῦ περιέχουν. Κύριο ἀναλυτικὸ ἐγχειρίδιο: M. BLACK, *A Companion to Wittgenstein's Tractatus* (Cambridge: Univ. Press 1964).

11. Στὸν Russell ὁ σκοπὸς τῆς ἀνάλυσης ἦταν μεταφυσικός· στὸν Wittgenstein θεραπευτικός· στοὺς νεοθετικιστὲς ἀντιμεταφυσικός· στὸν Ryle καὶ τοὺς μετέπειτα ἀναλυτικοὺς πρωτεύει ἡ ἀνακάλυψη τῆς λογικῆς δομῆς. Βλέπε D. SHAPER, *Philosophy and the Analysis of Language, Inquiry III* (1960), σελ. 29 - 48.

12. Μερικὰ παραδείγματα: Ἡ L. S. STEBBING στὸ ἄρθρο τῆς *Logical Positivism and Analysis* (*Proceedings of the British Academy*, 1933) διακρίνει τέσσερα εἶδη ἀνάλυσης:

ή γενική αρχή είναι μία: αναλύουμε τις γλωσσικές κατασκευές στις οποίες ένσαρκώνονται οι φιλοσοφικές ή επιστημονικές θεωρίες. Προϋπόθεση αυτής της «στροφής προς τη γλώσσα»¹³ είναι η αρχή πως η μελέτη των γλωσσικών όντων (και κατασκευών) είναι η μόνη φιλοσοφικά γόνιμη μέθοδος. Γι' αυτό και η αναλυτική ή γλωσσολογική φιλοσοφία μπορεί να όριστεί — μ' αυτήν την έννοια θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο από δω και πέρα — ως η άποψη σύμφωνα με την οποία «τά φιλοσοφικά είναι προβλήματα που μπορούν να λυθούν (ή να διαλυθούν) είτε με την αναδιοργάνωση της γλώσσας είτε με την καλύτερη και βαθύτερη κατανόηση της γλώσσας που χρησιμοποιούμε»¹⁴. Ίχνη της βρίσκουμε στα Principles of Mathematics του Russell (1903)¹⁵. ή πιο αποφασιστική διατύπωσή της βρίσκεται στο Tractatus όπου η σχέση γλώσσας-κόσμου γίνεται το κεντρικό πρόβλημα της φιλοσοφίας.

α) διασαφητική, όπως ή θεωρία των περιγραφών του Russell· β) ανάλυση μιās έννοιας όπως «ταυτόχρονος» στον Einstein· γ) αξιωματική ανάλυση, που χρησιμοποιούν οι μαθηματικοί για να όρσουν τους βασικούς όρους· και δ) ή ιδιαίτερη φιλοσοφική ανάλυση που φτάνει σε βασικές προτάσεις οι οποίες δεν αναλύονται παραπέρα και για τις οποίες συμπίπτουν ή «άμεση αναφορά» (που αντιλαμβανόμαστε μόλις τις ακούσουμε) και ή «άκριβης αναφορά» που αποτελείται από το σύνολο των γεγονότων που την επαληθεύουν. Αυτό το τελευταίο είδος περιγράφεται στο άρθρο της The Method of Analysis in Philosophy (Proceedings of the Aristotelian Society, 1931). 'Ο John WISDOM πάλι, στο άρθρο του «Is Analysis a Useful Method in Philosophy?» (Proc. Arist. Soc. Suppl. 1931) διακρίνει τρία είδη ανάλυσης: ύλική (των επιστημών), τυπική (λ.χ. ή θεωρία των περιγραφών), φιλοσοφική (αντικαθιστά το λιγότερο έσχατο με το περισσότερο έσχατο). Για άλλους πάλι, σκοπός της ανάλυσης είναι να δείξει ποιά χαρακτηριστικά της γλώσσας τονίζει ο φιλόσοφος (μεταφιλοσοφική έρευνα). Είναι τόσες οι διαφορετικές αντιλήψεις της ανάλυσης ώστε υπάρχει κίνδυνος ή φιλοσοφία να περιοριστεί στην ανάλυση του όρου «ανάλυση».

13. 'Ο όρος όφείλεται στον Gustav BERGMANN, Logical Positivism, Language, and the Reconstruction of Metaphysics (Rivista Critica di Storia della Filosofia, VIII (1953) 453 - 81).

14. R. RORTY, Metaphilosophical Difficulties of Linguistic Philosophy, στον ανθολογικό τόμο «The Linguistic Turn, Recent Essays in Philosophical Method», Chicago και London (1967) σελ. 3.

15. «Κατά τη γνώμη μου ή μελέτη της γραμματικής μπορεί να ρίξει πολύ περισσότερο φως στα φιλοσοφικά προβλήματα από όσο υποθέτουν συνήθως οι φιλόσοφοι» (σελ. 42). Και, το 1940, στο An Inquiry into Meaning and Truth, σελ. 25, «πιστεύω πως με αρκετή περίσκεψη, τα γνωρίσματα της γλώσσας μπορούν να μάς βοηθήσουν στην κατανόηση του κόσμου». Μέντορας αυτής της «έπανάστασης στη φιλοσοφία» είναι ο Frege που στη φιλοσοφία (των μαθηματικών) απορρίπτει τον έμπειρισμό και τον ψυχολογισμό. 'Υποστηρίζει δηλ. ο Frege πως για να κατανοήσουμε τα νοητικά ένεργήματα πρέπει να εξηγήσουμε τις λογικές έννοιες και όχι, όπως ήθελε ο ψυχολογισμός, να εξηγήσουμε τις λογικές έννοιες ως συναρτήσεις των νοητικών ένεργημάτων. 'Η κριτική του αυτή και ή κατασκευή μιās τεχνητής συμβολικής γλώσσας, ή όποια να αναπαράγει πιστότερα τις λεπτότερες λογικές δομές που παρουσιάζονται στην αποδεικτική διαδικασία, μάς έπιτρέπει να ποθμε για τον Frege πως «έθεσε τα θεμέλια για μιá νέα υπευθυνότητα της γλώσσας» (G. PATZIG, Sprache und Logik, Göttingen 1970) και πως ουσιαστικά είναι ο πατέρας της ανάλυσης.

Ἐντικείμενο τῆς ἀνάλυσης εἶναι ἡ γλῶσσα, παρόμοια ὅπως στοὺς κλασικοὺς ἄγγλους ἐμπειριστῆς, ἐντικείμενο φιλοσοφικῆς ἀνάλυσης ἦταν ἡ ἐμπειρία: αὐτὴ καθοδηγοῦσε τὴ φιλοσοφικὴ ἀνάλυση καὶ συνάμα ἀποτελοῦσε τὸ πεδίο γιὰ τὴ δοκιμὴ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς. Ἀλλὰ γιὰ ποιά γλῶσσα πρόκειται; Σὲ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα δόθηκαν δύο διαφορετικὲς ἀπαντήσεις: κατὰ τὴν πρώτη, πρόκειται γιὰ μιὰ τεχνητὴ γλῶσσα (κατάλληλη γιὰ τοὺς σκοποὺς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν)· κατὰ τὴ δεύτερη, πρόκειται γιὰ τὴν κοινὴ γλῶσσα ἔτσι ὅπως διαμορφώθηκε ἱστορικῶς. Οἱ δύο αὐτὲς ἀπόψεις καθρεφτίζουν διαφορετικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὸ σημαντικὸ στὴ φιλοσοφία.

5. Γενικά, σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη τῆς τεχνητῆς γλῶσσας, ἡ προσπάθεια τῆς φιλοσοφικῆς ἀνάλυσης εἶναι νὰ διασαφηνίσει τίς ἔννοιες μὲ τὴ βοήθεια τῆς συμβολικῆς λογικῆς. Τελικὸ προϊόν μιᾶς ἐρευνας θὰ εἶναι μιὰ βελτιωμένη γλῶσσα ἡ ὁποία νὰ δείχνει τὴ λογικὴ δομὴ τοῦ λόγου γύρω ἀπὸ τὴν ἔννοια πὸ ἐξετάζεται — συνήθως σχετικὴ μὲ τίς φυσικὲς ἐπιστῆμες —. Ἡ ἀρχικὴ ὄθηση στὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἦταν ἡ κατασκευὴ ἀλγεβρικῶν συστημάτων γιὰ τὴν καθαρὰ λογικὴ θεμελίωση τῶν μαθηματικῶν — ἰδιαίτερα τὸ σύστημα τῶν *Principia Mathematica* πὸ ἀπέτελεσε τὸ πρότυπο γιὰ ὅλα τὰ προγράμματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ. Οἱ τεχνητὲς ἢ ἰδανικὲς γλῶσσες ἀποφεύγουν (1) τὴν ἀσάφεια, (2) τὴν ἀμφισημία, (3) τὸ συγκινησιακὸ νόημα, (4) τίς τυχόν γραμματικὲς ἀνωμαλίες, καὶ (5) τὴν ἀσυμφωνία ἀνάμεσα στὴ «φαινομενικὴ γραμματικὴ μορφή» καὶ στὴν «πραγματικὴ λογικὴ μορφή» τῶν ἐκφράσεων¹⁶.

Ἡ τυπικὴ (ἢ ἀξιοματικὴ) γλῶσσα — λογισμὸς — ἀποτελεῖται ἀπὸ: (1) σημεῖα ἢ σύμβολα· (2) κανόνες σχηματισμοῦ ὀρθῶν ἐκφράσεων (δηλ. μὲ νόημα) ἀπὸ τὰ σύμβολα· καὶ (3) κανόνες μετασχηματισμοῦ τῶν ὀρθῶν ἐκφράσεων — οἱ κυριότεροι εἶναι οἱ κανόνες τῆς συνεπαγωγῆς καὶ οἱ κανόνες τῆς ἀντικατάστασης τῶν συμβόλων —. Ἐν ἐρμηνεύσουμε τὰ σημεῖα, δηλ. περιγράψουμε τίς ἀντιστοιχίες τῶν σημείων μὲ τὰ ἐντικείμενα πὸ ἀντιπροσωπεύουν, ἔχουμε μιὰ ἐρμηνεία τοῦ συντακτικοῦ σκελετοῦ πὸ ὄρισαν μὲ ἀξιοματικὸ τρόπο. Ἡ ἰδανικὴ γλῶσσα εἶναι ἓνα συντακτικὸ σχῆμα ἐφοδιασμένο μὲ μιὰ ἐρμηνεία, καὶ αὐτὸ πρέπει, κατὰ τὸν Bergmann¹⁷, νὰ ὑπακούει στὶς ἀκόλουθες συνθήκες:

(α) Πρέπει νὰ εἶναι πλήρης, δηλ. πρέπει «νὰ δείχνει, καταρχὴν, τὴ δομὴ καὶ τὴ συστηματικὴ διάρθρωση ὅλων τῶν κυριότερων περιοχῶν τῆς ἐμπειρίας μας», καὶ

(β) πρέπει νὰ ἐπιτρέπει τὴ λύση ὅλων τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων· καὶ αὐτὸ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ κοινοῦ λόγου.

16. Rulon WELLS, *Philosophy of Language*, στὸν τόμο *Philosophy in the Mid-Century* ἐκδ. R. Klibansky, Φλωρεντία 1958, σελ. 139.

17. G. BERGMANN, *Two Criteria for an Ideal Language*, *Phil. of Science*, XVI (1949), 71 - 74. Καὶ στὸν RORTY (δὲς ὑπόσημ. 14) σελ. 134. Γιὰ τὸ δεύτερο κριτήριον, βλέπε G. BERGMANN, δ.π. ὑπόσημ. 13.

Μέθοδος για τη μετάβαση από τον άσαφή τρόπο έκθεσης στον συμβολικό είναι ή *μετάφραση* (με τη βοήθεια όρισμών) των προτάσεων της μιᾶς γλώσσας σε καλά σχηματισμένες εκφράσεις (τύπους) της τεχνητής γλώσσας. Τον πρώτο τρόπο έκφρασης ονομάζουμε, ακολουθώντας τον Carnap¹⁸, «ύλικό»· τον δεύτερο, «τυπικό» τρόπο έκφρασης. Ἡ μετάφραση, για να είναι χρήσιμη, δὲν πρέπει να ἀλλοιώνει τὴν ἀρχική πρόταση (ἢ τὸν ὄρο) πὸ ἐξετάζουμε· μεῖ ἄλλα λόγια ἢ ἀρχική πρόταση καὶ ἢ τυπική ἀπόδοσή της πρέπει να ἔχουν τὸ ἴδιο (λογικό) περιεχόμενο. Τὸ περιεχόμενο (Gehalt ἢ Inhalt) μιᾶς πρότασης π ὀρίζεται ὡς τὸ σύνολο τῶν συνεπαγωγῶν ἀπὸ τὴν π πὸ δὲν εἶναι ἀναλυτικές προτάσεις, δηλ. προτάσεις ἢ ἀλήθεια τῶν ὁποίων συνάγεται ἀπὸ ὁποιαδήποτε πρόταση (λ.χ. «ἢ βρέχει ἢ δὲν βρέχει»). Παραδείγματα μετάφρασης:

(ύλικός): Οἱ σχέσεις ἀνήκουν στὰ ἔσχατα δεδομένα.

(τυπικός): Στὰ βασικά σημεῖα (πὸ δὲν ὀρίζονται) ἀνήκουν τὰ κατηγορήματα δύο (ἢ περισσοτέρων) τιμῶν.

(ύλικός): Ἐνα πράγμα εἶναι ἕνα σύνθετο ἀπὸ αἰσθήματα.

(τυπικός): Κάθε πρόταση ὅπου ὑπάρχει ἕνα ὄνομα πράγματος ἔχει τὸ ἴδιο περιεχόμενο μεῖ μιᾶ κλάση ἀπὸ προτάσεις ὅπου δὲν περιέχονται ὀνόματα πραγμάτων ἀλλὰ μονάχα ὀνόματα αἰσθημάτων.

Κατὰ τοὺς ὁπαδούς της, ἢ μέθοδος τῆς ἰδανικῆς γλώσσας εἶναι *περιγραφική*, καὶ γι' αὐτὸ, *οὐδέτερη*, δηλ. ἐλεύθερη ἀπὸ μεταφυσικῆς ἢ ὄντολογικῆς προϋποθέσεις. Κατασκευάζοντάς την, *ἀνασυγκροτοῦμε* τίς φιλοσοφικῆς (=μεταφυσικῆς) θέσεις κατὰ τρόπο πὸ να ἐπιτρέπει τὴν ἐπίλυσή τους (πὸ δὲν εἶναι πάντα, κατ' ἀνάγκη, ἰσοδύναμη μεῖ ἀπόρριψη). Ἐτσι λ.χ., ἂν υἰοθετήσουμε τὴ γλωσσολογική αὐτὴ σκοπία, ἢ θέση ὅτι ὁ κλασικός νομιναλισμός ἀρνεῖται τὴν ὕπαρξη καθολικῶν ἐννοιῶν, μετατρέπεται στὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι, στὴν ἰδανική γλώσσα, δὲν περιέχονται βασικά (δηλ. μὴ-ὀριζόμενα) περιγραφικά σημεῖα ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κύρια ὀνόματα¹⁹. Κεντρική προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐφαρμογή τῆς μεθόδου τῆς μετάφρασης εἶναι ἢ παραδοχή πὸς ὅλες οἱ προτάσεις κατατάσσονται σε μιᾶ ἀπὸ τίς τρεῖς κλάσεις: ἀναλυτικῆς, ἀντιφατικῆς καὶ συνθετικῆς²⁰. Πράγματι ἢ πρόταση ὅτι ἢ ἀρχική πρόταση

18. R. CARNAP, On the Character of Philosophic Problems, ἀγγλικὴ μετάφραση τοῦ Malisoff. Βρίσκεται στὸ περιοδικὸ Philosophy of Science (1934), 5 - 19 καὶ στὸν RORTY, σελ. 54 - 62. Τὰ παραδείγματα εἶναι τοῦ Carnap.

19. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι «λύση» ἀφοῦ μπορούμε να φτιάξουμε ἕνα λογισμό ὅπου να ἰσχύει τοῦτο. Καὶ, τὸ ἴδιο καλά, ἕνα λογισμό ὅπου να μὴν ἰσχύει. Ἐξάλλου πὸσο *πιστὴ* εἶναι αὐτὴ ἢ παράφραση τῆς ἀρχικῆς θέσης;

20. Ὁ ὀρισμὸς πὸ δίνει ὁ Carnap εἶναι: «ἀναλυτικὴ» εἶναι μιᾶ πρόταση ἂν συνάγεται ἀπὸ ὁποιαδήποτε πρόταση, ἂν δηλ. συνάγεται χωρὶς προκείμενες (premisses)· «ἀντιφατικὴ» ἂν ἀπὸ αὐτὴν συνάγεται κάθε πρόταση· καὶ, «συνθετικὴ» ἂν δὲν εἶναι οὔτε ἀναλυτικὴ οὔτε ἀντιφατικὴ. Τὸ περιεχόμενο τῶν ἀναλυτικῶν προτάσεων εἶναι μηδέν, τῶν ἀντι-

καὶ ἡ μετάφρασή της εἶναι λογικὰ ἰσοδύναμες πρέπει νὰ εἶναι ἀναλυτικὴ πρόταση, δηλαδὴ ἀληθινὴ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Τὸ «δόγμα» πὼς οἱ προτάσεις διακρίνονται σὲ ἀναλυτικὲς καὶ σὲ συνθετικὲς ὑποστηρίχθηκε ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἀναλυτικοὺς φιλοσόφους — τὸ ἀμφισβήτησαν ὁ Quine καὶ μερικοὶ ἄλλοι²¹. ὅπωςδήποτε, γιὰ τοὺς νεοθετικιστὲς, αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴ βάση γιὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπαλήθευσης²², τὸ κριτήριον σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο μιὰ πρόταση ἔχει ἢ δὲν ἔχει νόημα. Ἄν τὸ ἀπορρίψουμε, πρέπει νὰ μελετήσουμε τὶς συνθήκες τῆς *συνωνυμίας* τῶν ὄρων καὶ τῆς λογικῆς ἰσοδυναμίας τῶν προτάσεων ὥστε νὰ ἐξασφαλίσουμε τὴ μεταφορὰ τῶν προτάσεων σὲ ἓνα συμβολικὸ λογισμὸ πού, χάρις στὰ πλεονεκτήματά του, οὐ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ λύσουμε τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα πού γεννιοῦνται κυρίως κατὰ τὴ φιλοσοφικὴ θεμελίωση τῆς ἐπιστήμης²³. Στὴν ἀντιμεταφυσικὴ προ-

---

φατικῶν ὅλες οἱ προτάσεις. Μόνο οἱ συνθετικὲς προτάσεις ἔχουν ἓνα καθορισμένο περιεχόμενο.

Ὁ KANT στὸν ὁποῖο ὀφείλεται ἡ διάκριση ἀναλυτικῶς-συνθετικῶς (*Κριτικὴ τοῦ Καθαροῦ Λόγου*, Εἰσαγωγή, V, VI) δεχόταν καὶ τρίτο εἶδος προτάσεων: τὶς συνθετικὲς a priori, πού ἦταν οἱ συνθήκες τῆς ἐμπειρίας. Γιὰ τοὺς νεοθετικιστὲς (καὶ πολλοὺς ἀναλυτικοὺς) τέτοιο εἶδος δὲν ὑπάρχει.

Ὑποστηρίζουν τὴν ὑπαρξὴ συνθετικῶν a priori προτάσεων οἱ C. H. LANGFORD, "A Proof that Synthetic A Priori Propositions Exist", *Journal of Philosophy* 46, 20 - 24 (1949) καὶ W. SELLARS, "Is there a Synthetic A Priori?", *Phil. Sc.* 20, 121 - 138 (1953).

21. Βλ. W. V. QUINE, *Two Dogmas of Empiricism* (*Phil. Rev.*, LX (1951) σελ. 20 - 43). Περιέχεται καὶ στὸ *From a Logical Point of View* (Cambridge: Harvard 1953) τοῦ ἴδιου. N. GOODMAN, *On Likeness of Meaning*, *Analysis* 10, 1 - 7 (1949/50) καὶ M. G. WHITE, *The Analytic and the Synthetic, an Untenable Dualism* στὸν τόμο *Semantics and the Philosophy of Language* (ἐκδότης Linsky), Urbana (Ill.) 1952. Γιὰ τὴν ὑποστήριξη τῆς διάκρισης ἀναλυτικῶς - συνθετικῶς, βλέπε: Gustav BERGMANN, *Two Cornerstones of Empiricism*, *Synthese*, VIII (1950 - 51), 435 - 52. Ἀκόμη, H. P. GRICE καὶ P. F. STRAWSON, *In Defense of a Dogma*, *Phil. Rev.* LXV (1956), 141 - 58.

22. «Τὸ νόημα μιᾶς πρότασης εἶναι ἡ μέθοδος γιὰ τὴν ἐπαλήθευσή της» WAISMANN, *Logische Analyse des Wahrscheinlichkeitsbegriffs*, *Erkenntnis*, 1930. Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλέπε A. J. AYER, *Language Truth and Logic* (London 1936 καὶ 1946), καὶ τὰ ἄρθρα στὸν τόμο *Logical Positivism* (ἐκδ. Ayer), Glencoe: Free Press (1959).

23. Τὰ προβλήματα πού προσελκύουν τὴν προσοχὴ τῶν ὁπαδῶν τῆς μεθόδου τῆς τεχνητῆς γλώσσας εἶναι: α) προβλήματα ἀνάλυσης τοῦ νοήματος, ἰδιαίτερα σχετικὰ μὲ ἐκφράσεις τροπικὲς («εἶναι ἀναγκαῖο. . .») καὶ ἐκφράσεις πεποιθήσεων («ὁ X πιστεύει ὅτι π»): β) προβλήματα πού πηγάζουν ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἡ τυπικὴ λογικὴ ἀντιμετωπίζει ὑποθετικὲς συμπερασματικὲς προτάσεις (conditionals) — ἰδιαίτερα τοῦ τύπου τῶν «ἀντιθέτων μὲ τὰ συμβάντα» ὅπως «ἂν γινόταν τὸ x τότε θὰ συνέβαινε τὸ y», ὅπου ξέρουμε πὼς δὲν ἔγινε τὸ x — καὶ τὰ κατηγορήματα πού δηλώνουν διάθεση ἢ κλίση (dispositionals) ὅπως: ταχύς, διαλυτός, κτλ.: γ) ζητήματα φιλοσοφίας τῆς ἐπιστήμης: ἐπαγωγή καὶ πιθανοθεωρία: καὶ δ) τὸ ζήτημα τῆς διάκρισης ἀναλυτικῶς-συνθετικῶς καὶ τὸ ζήτημα τῶν ὀντολογικῶν δεσμεύσεων πού συνεπάγεται ἡ ἀποδοχὴ ἑνὸς συμβολισμοῦ. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ φορμαλισμοῦ συγκεντρώνονται σὲ τρεῖς ὁμάδες. Ἡ πρώτη ἀποτελεῖ συνέχεια τοῦ Κύκλου τῆς Βιέννης (Bergmann, Feigl, Pap), ἡ δευτέρη εἶναι γέννημα τῆς Ἀμερικῆς (Quine, Goodman, White), ἡ τρίτη ἀποτελεῖται ἀπὸ «ἀνεξάρτητους» (Chisholm, Sellars, Church). Γιὰ

οπτική του (Carnap: «ή φιλοσοφία είναι ή λογική τής επιστήμης»²⁴).

6. Αντιδροῦν στή μέθοδο τής τεχνητῆς γλώσσας οἱ φιλόσοφοι τής «κοινῆς γλώσσας» πού ὑποστηρίζουν πῶς τὸ αἶτημα γιά μιὰ ἰδανικὴ γλώσσα ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἀναγκαῖο ὅταν δὲν ἀσχολούμαστε μὲ μιὰ συγκεκριμένη ἐπιστήμη, ἀλλὰ πῶς εἶναι καὶ ἀδύνατο νὰ ἰκανοποιηθεῖ — δὲν ὑπάρχει γλώσσα πού νὰ μὴ μπορεῖ νὰ παρανοηθεῖ — καὶ ἀκόμη, τὸ αἶτημα τοῦτο δὲν ἔχει τὸ γνώρισμα τοῦ ἀπόλυτου: ἡ χρησιμότητα τῶν ἀλγεβρικῶν λογισμῶν εἶναι σχετικὴ μὲ τὶς ἀνάγκες τῶν μαθηματικῶν, φυσικῶν, βιολογικῶν ἢ ἄλλων ἐπιστημῶν. Ἀλλὰ πόσο στενὴ εἶναι ἡ συγγένεια ἐπιστήμης καὶ φιλοσοφίας;

Ἡ μέθοδος τής μετάφρασης στηριζόταν στὴν ὑπόθεση πῶς ἡ κοινὴ γλώσσα ἔχει τὴ λογικὴ δομὴ ἑνὸς συμβολικοῦ λογισμοῦ, ἀφοῦ οἱ ὅροι τῆς ὑποσημαίνουν μὲ τὸν τρόπο τής «θεωρίας τῶν περιγραφῶν» τοῦ Russell. Πρῶτος ὁ Wittgenstein, στὶς ἐργασίες μετὰ τὸ 1929, ἀπορρίπτει τὸ ρασελλιανὸ ὑπόδειγμα τής θεωρίας τής ἀναφορᾶς: ὁ Strawson²⁵, ἀργότερα, ὑποστηρίζει πῶς στὴ θεωρία τοῦ Russell ὑπάρχει ἓνα βασικὸ λάθος: οἱ ἐκφράσεις ἀπομονώνονται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενά τους, ἐνῶ τὸ νόημά τους εἶναι καὶ συνάρτηση τῶν συμφραζόμενων. Αὐτὸ εἶχε ὡς συνέπεια, οἱ φιλόσοφοι πού ἀκολούθησαν τὴ μέθοδο τής τεχνητῆς γλώσσας, νὰ ταυτίσουν τὴ λογικὴ τής γλώσσας μὲ ἓνα ἀξιοματικὸ σύστημα ἀτομικιστικῆς ὑφῆς καὶ νὰ παραπλανηθοῦν στὴν ἐρμηνεία τῶν λεγόμενων «λογικῶν σταθερῶν» — λ.χ. τής σταθερᾶς «ἀν» τής συνεπαγωγῆς — μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀντιμετωπίζουν τὰ δισεπίλυτα προβλήματα τῶν ὑποθετικῶν προτάσεων, τῶν κατηγορημάτων πού δηλώνουν διάθεση, κτλ.²⁶. Ἀντίθετα, ἡ θεωρία τοῦ νοήματος πού προτείνουν οἱ φιλόσοφοι τής κοινῆς γλώσσας, στηρίζεται στὴ μελέτη τής χρήσης τῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων, στοὺς κανόνες πού διέπουν τὴ χρῆση τῶν λέξεων καὶ ὄχι σὲ κάποια σχέση ἀνάμεσα στὶς ἐκφράσεις καὶ σὲ (ἀμφισβητούμενα) γεγονότα ἢ ἀντικείμενα πού συνιστοῦν τὸν κόσμον. Ἡ μεταλλαγὴ ἀπὸ τὴ σημασιολογικὴ στὴν πραγματολογικὴ θεωρία τοῦ νοήματος εἶναι συνακόλουθο τῆς διαφορετικῆς ἀξιολόγησης τῆς κοινῆς γλώσσας — πρὶν εἰσαχθοῦν φιλοσοφικοὶ ὅροι σὲ αὐτὴν — γιὰτὶ «... τὸ κοινὸ ἀπόθεμα τῶν λέξεων περιλαμβάνει ὅλες τὶς διακρίσεις καὶ τοὺς συνδυασμοὺς πού οἱ ἄνθρωποι θεώρησαν πῶς ἄξιζε νὰ κάνουν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ βίου πολλῶν γενεῶν· ἀσφαλῶς εἶναι πιθανὸ αὐτὰ, οἱ διακρίσεις καὶ οἱ συνδυασμοί, νὰ εἶναι πιὸ πολυάριθμα, πιὸ σωστὰ καὶ πιὸ λεπτὰ — ἀφοῦ ἄντεξαν στὴ μακριὰ δοκιμασία γιά τὴν ἐπιβίωση τοῦ πιὸ ἱκανοῦ — τουλάχιστο γιά ὅλα

περισσότερα βλέπε τὴν ἐξαιρετικὴ σύνοψη τοῦ A. QUINTON, *Linguistic Analysis*, στὸ *Philosophy in the Mid-Century, A Survey*, ἐκδ. R. Klibansky, Φλωρεντία 1958, σελ. 146-202.

24. R. CARNAP, ὁ.π. σελ. 56, ὅπου ἐξηγεῖ ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι «ἡ τυπικὴ θεωρία τῆς δομῆς τῆς γλώσσας τῆς ἐπιστήμης» πού ὀνομάζει «λογικὸ συντακτικὸ τῆς γλώσσας τῆς ἐπιστήμης».

25. P. F. STRAWSON, *On Referring*, στὸ *Mind*, LIX (1950), 320 - 44.

26. Βλέπε ὑποσημείωση 23 πιὸ πάνω.

τά κοινά και πρακτικά ζητήματα, από όποιεσδήποτε διακρίσεις ενδέχεται να κάνουμε εσείς ή εγώ, καθισμένοι ένα απόγευμα στην πολυθρόνα μας. . .»²⁷. Έξάλλου, και αν ακόμα τα τυπικά συστήματα μᾶς βοηθοῦν να λύσουμε φιλοσοφικά προβλήματα και απορίες, είναι ανάγκη να περιγράψουμε, με τη βοήθεια τῆς κοινῆς γλώσσας, τις σχέσεις τῶν ὄρων τοῦ τυπικοῦ συστήματος με τις ἀντίστοιχες και ὁμόλογες ἔννοιες τῆς κοινῆς γλώσσας, ἀφοῦ εἶναι ἐδῶ, στὴν κοινὴ γλώσσα, πού ἐφμανίζονται και διατυπώνονται τὰ προβλήματα²⁸.

Τῆ θέση πού εἶχε ἡ μέθοδος τῆς μετάφρασης, παίρνει τώρα ἡ μέθοδος τῆς περιγραφῆς, ἀφοῦ τὸ πρόγραμμα μένει τὸ ἴδιο, δηλ. να φανερώσουμε τις δεσμεύσεις πού ὑπαγορεύει ἡ γλώσσα. Ἡ ἀνάλυση γίνεται τώρα, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Moore, προσεχτικὴ περιγραφή τῆς λογικῆς συμπεριφορᾶς τῶν γλωσσικῶν ἐκφράσεων τῆς κοινῆς γλώσσας· ἀποφεύγουμε τὴν ὑπερβολικὴ τεχνικὴ και προσπαθοῦμε να συλλάβουμε τὸ κοινὸ νόημα τῶν ἔννοιῶν πού δημιουργοῦν δυσκολίες: γίνεται, λ.χ. για τὸν Austin, γλωσσικὴ φαινομενολογία ἢ ὀρθολογικὴ γραμματικὴ, πού θὰ καταλήξει σὲ κάποια συστηματικὴ «χαρτογράφηση» τῆς ἔκτασης τῶν ἔννοιῶν. Σὲ ἀντίθεση με τὸν Wittgenstein, για τὸν ὁποῖο σκοπὸς τῆς φιλοσοφικῆς περιγραφῆς εἶναι να μᾶς θεραπεύσει ἀπὸ κάποια βαθιὰ μεταφυσικὴ παρανόηση, οἱ περισσότεροι φιλόσοφοι τῆς κοινῆς γλώσσας δέχονται πὼς μιὰ πιὸ συστηματικὴ μελέτη τῆς γλώσσας μπορεῖ να δώσει φιλοσοφικὰ σημαντικὰ ἀποτελέσματα λ.χ. στὴ γνωσιοθεωρία ἢ στὴν φιλοσοφικὴ ψυχολογία (θεωρία τοῦ νοῦ)²⁹.

7. Πέρα ἀπὸ τις διαφορές τους, και τὰ δύο φιλοσοφικὰ ρεύματα πού περιγράψαμε δέχονται πὼς ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι ἐπιστήμη — τὰ προβλήματα τῆς δὲν εἶναι ἐμπειρικὰ ὅπως τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ «ἐννοιολογικὰ» ἢ «γραμματικὰ» λύνονται, δηλαδή, με τὴ βοήθεια παρατήρησης ἢ βελτίωσης τῆς γλώσσας. Γι' αὐτὸ και ἀνατρέχουν στὴν τεχνικὴ τῆς «σημασιο-

27. J. L. AUSTIN, A Plea for Excuses, στὸ Proceedings of the Aristotelian Society, LVII (1956-7), 8.

28. P. F. STRAWSON, Ἀνάλυση, Ἐπιστήμη και Μεταφυσικὴ, σελ. 309 - 310.

29. Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσας χωρίζονται σὲ δύο ὁμάδες: τὸν Wittgenstein και τοὺς ὀπαδοὺς του (Wisdom, Anscombe, Lewy, Dummett, Malcolm, Bouwsma, Edwards, Ambrose, Lazerowitz, Gasking, Jackson, Baier) και τοὺς φιλοσόφους τῆς κοινῆς γλώσσας (Ryle, Austin, Strawson, Warnock, Hart, Hare, Urmson, Flew κ.ά.). Ἄλλοι πού συνέβαλαν σημαντικὰ στὶς συζητήσεις χωρὶς να ἀνήκουν στὸ ρεῦμα εἶναι οἱ Ayer και Hampshire. Τέλος ὁ Waismann γὰ τὸν ὁποῖο ἡ φιλοσοφία εἶναι (μεταφυσικὸς) ὀραματισμὸς, ὁ Findlay και ὁ Max Black ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ τὸν Wittgenstein. Τὰ θέματα πού ἐρευνοῦν οἱ φιλόσοφοι αὐτοὶ εἶναι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μὴ-τυπικὴ λογικὴ τῆς κοινῆς γλώσσας, ἡ ἀλήθεια, κριτήρια για τὴ βεβαιότητα, ἀντίληψη, χρόνος, νοῦς και σκέψη, ἐπαγωγή, ἐνέργεια και θέληση, ἔννοιες τῆς ἠθικῆς και τῆς αἰσθητικῆς. Για συνοπτικὴ και πλήρη περιγραφή ὡς τὸ 1958 βλέπε A. QUINTON, Linguistic Analysis, σελ. 176 - 201, ὁ.π. (σημ. 22).

λογικῆς ἀνάβασης» καὶ ἀντὶ νὰ ρωτοῦν «ποῖα εἶναι ἡ φύση τοῦ x;», ρωτοῦν «τί σημαίνει τὸ 'x';» ἢ «πῶς χρησιμοποιοῦμε (ἢ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε) τὸ 'x' καὶ συγγενικὲς λέξεις;» Ἡ ἀπάντηση ὑποτίθεται πῶς εἶναι ἀναλυτικὴ, δηλ. ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ παράδειγμα ἢ τὴν περίστασις στὴν ὁποία ἐφαρμόζουμε τὸν ὄρο. Εἶναι ὅμως σωστὴ ἡ ἀρχὴ πῶς τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα εἶναι ζητήματα γλώσσας;³⁰ Ἄν ἡ ἀπάντηση ἦταν καταφατικὴ, τότε ἡ φιλοσοφία θὰ ἦταν ἡ a priori μελέτη τῆς Γλώσσας — ἀκριβῶς, ὅπως παλιότερα, ἡ φιλοσοφία θεωρήθηκε ὡς ἡ a priori μελέτη τῆς Πραγματικότητας (πρὶν ἐφαρμοστεῖ ἡ ἐμπειρικὴ μέθοδος στὴ Φυσικὴ) καί, κατόπι, ὡς ἡ a priori μελέτη τῆς Νόησης ἢ τῆς Γνώσης (πρὶν ἐφαρμοστεῖ ἡ ἐμπειρικὴ μέθοδος στὴν ψυχολογία).

Ἄν τὸ πρῶτο σκέλος τοῦ ἐρωτήματος — «φιλοσοφικὸ πρόβλημα» — εἶναι μᾶλλον σαφές, ἀφοῦ ὑπάρχει ἓνας πυρήνας ἀπὸ προβλήματα ποὺ οἱ περισσότεροὶ φιλόσοφοι ἀναγνωρίζουν ὡς φιλοσοφικά, τὸ δεύτερο σκέλος — «ζητήματα γλώσσας» — δὲν εἶναι σαφές, γιατί δὲν ὑπάρχει συμφωνημένο κριτήριον γιὰ τὸ πότε ἓνα πρόβλημα εἶναι ζήτημα γλώσσας καὶ πότε «ζήτημα ἐμπειρικόν». Ἄν δοκιμάσουμε νὰ ἀπαντήσουμε μὲ τὴ βοήθεια τῆς διάκρισης ἀναλυτικὸ-συνθετικόν, τότε ἡ πρότασις «τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα εἶναι ζητήματα γλώσσας» συναντᾷ τὶς ἴδιες δυσκολίες ποὺ συναντοῦσε καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαλήθευσης: σὲ τί θεμελιώνεται; Εἶναι ἀναλυτικὴ ἢ ἐμπειρικὴ πρότασις; Ἄν δεχτοῦμε πῶς οἱ ἐκφράσεις «ζήτημα γλώσσας» καὶ «ζήτημα ὀρισμοῦ» εἶναι ἰσοδύναμες, τότε, τὸ ἐρώτημα «γιατὶ κάνουμε αὐτὴν τὴν παραδοχή;» εἶναι φιλοσοφικόν καὶ συνάμα ἐμπειρικόν — ἀφοῦ ἡ ἀπάντησις σὲ αὐτὸ θὰ συνεπάγεται μερικὲς (τουλάχιστο) ἐμπειρικὲς προτάσεις. Ἄν πάλι δεχτοῦμε ὡς ἰσοδύναμη τῆς «τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα εἶναι ζητήματα γλώσσας» τὴν «οἱ ἀπαντήσεις στὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα εἶναι γνήσια ἀναλυτικὲς προτάσεις» τότε, ἡ ὑπόδειξις στοὺς φιλοσόφους νὰ τὴν ἀποδεχτοῦν, θὰ στηριχτεῖ σὲ μερικὰ, τουλάχιστο, ἐμπειρικὰ ἐπιχειρήματα λογικῆς θεωρίας ἢ ἱστορικῆς καὶ ψυχολογικῆς θεωρίας³¹.

30. Βλ. Stuart HAMPSHIRE, Are All Philosophical Questions Questions of Language? στὸ Proceed. Aristotelian Society, Suppl. Vol. XXII, (1948), 31 - 48. Τὰ βασικὰ ἐπιχειρήματα αὐτῆς τῆς παραγράφου τὰ ἀντλῶ ἀπὸ τὸν Hampshire· ὄχι ὅμως τὸ συμπέρασμα.

31. «Ἡ λογικὴ θεωρία εἶναι (περίπου) πῶς ὅλα τὰ ἐρωτήματα ποὺ ἔχουν νόημα πρέπει νὰ ἐπιδέχονται ἀπάντησις εἴτε μὲ τὴν προσφυγὴ στὸ πείραμα καὶ τὴν παρατήρησις, εἴτε μὲ τὴν προσφυγὴ στοὺς ὀρισμοὺς καὶ στὰ ἀξιώματα. . .» ἐνῶ ἡ ἱστορικὴ καὶ ψυχολογικὴ θεωρία ποὺ προϋποτίθεται συνήθως στὴν αἰτιολόγησις αὐτῆς εἶναι πῶς «στὴν πραγματικότητα τὰ φιλοσοφικὰ ἐπιχειρήματα ὀδήγησαν στὸ παρελθόν σὲ ἀτέλειωτες παρανοήσεις, κυρίως γιατί οἱ φιλόσοφοι δὲν ξεκαθάρισαν. . . σὲ ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο εἶδη ἐρωτήματος προσπαθοῦσαν νὰ ἀπαντήσουν· ἀπὸ τὴν πείρα μαθαίνουμε πῶς ὅταν διακρίνουμε προσεκτικὰ τὰ δύο εἶδη ἐρωτήματος, οἱ φιλοσοφικὲς ἀμηχανίες τείνουν νὰ διαλυθοῦν καὶ βλέπουμε πῶς τὰ προβλήματα ποὺ ἔμειναν ἐπιδέχονται λύσις· τὰ ἐμπειρικὰ προβλήματα παραπέμπονται γιὰ λύσις στοὺς ἐπιστήμονες, καὶ τὰ ὑπόλοιπα. . . ἐρμηνεύονται ὡς αἰτήματα γιὰ ὀρισμοὺς ἢ γιὰ κανόνες χρήσεως» (βλ. HAMPSHIRE, ὁ.π.).

Τὸ κριτήριό τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς τῆς ἀρχῆς δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πραγματιστικό: ὁ χρόνος θὰ δείξει ἂν, καὶ πόσο, εἶναι χρήσιμη. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα ἀποτελεῖ πρόταση ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ ἀνασκευάσουμε (ὅπως οἱ περισσότερες γνήσια φιλοσοφικὲς προτάσεις), αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς, κατ' ἀνάγκη, δὲν εἶναι λαθεμένη.

8. Ἄν ἡ ἀρχὴ ποὺ διατυπώθηκε μόλις πιὸ πάνω — ποὺ μποροῦμε νὰ ὀνομάσουμε, ἀκολουθώντας τὸν R. Rorty, «μεθοδολογικὸς νομιναλισμὸς»³² — εἶναι ἡ βασικὴ προϋπόθεση τῆς ἀναλυτικῆς φιλοσοφίας, εἶναι φανερὸ πὼς ἡ φιλοσοφία αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μεθοδολογικὰ οὐδέτερη. Πράγματι, ἡ ἀναλυτικὴ φιλοσοφία (μὲ τὴ στενὴ ἔννοια τοῦ ὅρου ὅπως ὀρίστηκε στὴν παράγραφο 4 πιὸ πάνω) ἔχει τὴ σφραγίδα τῆς καταγωγῆς της: γεννήθηκε ὡς κριτικὴ προσπάθεια μὲ σκοπὸ νὰ δώσει ἀπάντηση σὲ λογικὲς καὶ μαθηματικὲς ἀντινομίες καὶ σὲ παράδοξα ἰδεαλιστικῆς προέλευσης (λ.χ. «Ὁ χρόνος δὲν ὑπάρχει») καὶ συγκέντρωσε τὴν προσοχὴ στὴν ἔρευνα τῆς γλώσσας μὲ τὴν ὁποία διατυπώνονται καὶ, ἐνδεχόμενα, λύνονται (ἢ «διαλύονται») τὰ παράδοξα. Ἡ δευτέρη ἀρχὴ της ἦταν πὼς εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ ἓνα ὀρθολογικὸ κριτήριό γιὰ τὴν ὁμογνωμία σχετικὰ μὲ τὴν ἀλήθεια ἢ τὴν ἐπιτυχία μιᾶς λύσης.

Ἄνάλογα μὲ τὸ ἂν ἀρνηθοῦμε τὴν πρώτη ἢ τὴν δευτέρη ἀρχὴ θὰ ἔχουμε διαφορετικὲς δυνατὲς ἀντιλήψεις γιὰ τὴν φιλοσοφία.

α. Ἄν ἀποκρούσουμε τὴν ἀρχὴ τοῦ μεθοδολογικοῦ νομιναλισμοῦ ἀλλὰ ἐπιμείνουμε στὸ αἶτημα τοῦ κριτηρίου γιὰ ὁμοφωνία, ἔχουμε μιὰ ἀντίληψη τῆς φιλοσοφίας ὡς ὀρθολογικῆς ἔρευνας ποὺ ἀναζητᾷ μιὰ μέθοδο ἐλεύθερη ἀπὸ προϋποθέσεις — μέθοδο ποὺ νὰ προσφέρει κριτήρια γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν περιγραφῶν της: τέτοια εἶναι, γιὰ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Husserl, ἡ φαινομενολογικὴ μέθοδος.

β. Ἄν δεχτοῦμε τὸν μεθοδολογικὸ νομιναλισμὸ, ἀλλὰ ἀρνηθοῦμε τὸ κριτήριό θὰ ἔχουμε τὴν ἀντίληψη τῆς φιλοσοφίας ὡς πρότασης γιὰ μεταρρύθμιση τῆς γλώσσας ἔτσι ποὺ νὰ μποροῦμε νὰ σκεφτόμαστε καὶ νὰ μιλάμε καλύτερα γιὰ τὸν κόσμον γενικά. Ἡ φιλοσοφία γίνεται «δραματισμὸς» (Waismann) καὶ οἱ φιλόσοφοι δημιουργοὶ κοσμοθεωριῶν ὅπως θέλει μιὰ παλιὰ καὶ μεγάλη φιλοσοφικὴ παράδοση, στὴν ὁποία ἐντάσσονται λ.χ. ὁ Kant καὶ οἱ διαφωτιστὲς ποὺ ἄλλαξαν τὸν τρόπο τῆς σκέψης μας σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τοῦ θεοῦ, χωρὶς νὰ περιγράψουν τὴν χρῆση τῶν θεολογικῶν ὄρων.

γ. Εἰδικὴ περίπτωση ἀποτελεῖ ὁ Wittgenstein καὶ οἱ ὁπαδοί του: οἱ ἔρευνητές τους ἔχουν σκοπὸ τὴν θεραπεία ἀπὸ τὴν φιλοσοφικὴ ἀμηχανία. Τὸ τέλος τῆς θεραπείας συμπίπτει μὲ τὸ τέλος τῆς φιλοσοφίας ὡς ἀρρώστιας μιᾶς

---

32. Δὲν ἐξετάζω καθόλου τὸ ζήτημα τοῦ κριτηρίου γιὰ τὴν ἐπιτυχία μιᾶς ἀνάλυσης ἢ τῆς ὀρθῆς χρήσης (=γραμματικότητας). Καὶ ἐδῶ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς δὲν ὑπάρχει γενικά παραδεκτὸ κριτήριό. Γιὰ τοῦτο τὸ ζήτημα, ὡς καὶ γιὰ τὴν κατάταξη τῶν δυνατῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν, βλέπε Richard RORTY, ὁ.π. σελ. 33 - 39.

παιδείας. Τὸν πόθο μας γιὰ κοσμοθεωρία θὰ ἱκανοποιεῖ ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη ἢ καὶ τὰ δύο³³.

δ. Ἄν ἀρνηθοῦμε καὶ τὶς δύο ἀρχές, μποροῦμε ἀκόμα νὰ ἀπορρίψουμε τὰ παραδοσιακὰ προβλήματα ὡς πλαστὰ καὶ νόθα καὶ νὰ ὑποστηρίξουμε πῶς, μολοτούτο, ὑπάρχουν φιλοσοφικὰ προβλήματα ποὺ λύνονται μὲ κάτι ποὺ μοιάζει περισσότερο μὲ ποίηση παρά μὲ λογικὸ ἐπιχείρημα, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἢ διατύπωσή τους δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐφαρμογὴ ὀρθολογικοῦ κριτηρίου (τέτοια περίπου εἶναι ἡ ἀντίληψη τοῦ τελευταίου Heidegger).

Στὸ χῶρο τῆς φιλοσοφίας ποὺ μένει δεμένη μὲ τὴν ἐρευνα τῆς γλώσσας ἔχουμε δύο ἀπόψεις: μιὰ πιὸ ἐμπειρική, ἀριστοτελικῆς ἔμπνευσης, καὶ μιὰ πιὸ μεταφυσική, ποὺ ἱκανοποιεῖ τὸ πλατωνικόν, θὰ λέγαμε, στοιχεῖο στὸν ἐρευνητή.

ε. Ἡ πρώτη, ποὺ ὀφείλεται στὸν Austin, στηρίζεται στὴν ἐμπειρική μελέτη τῆς γλώσσας (σὲ συνεργασία μὲ γλωσσολόγους) καὶ καταπιάνεται μὲ τὸ θέμα τῆς διατύπωσης τῶν συνθηκῶν γιὰ τὴν ἀλήθεια τῶν προτάσεων καὶ γιὰ τὴν περιγραφικὴ ἐξήγηση τοῦ νοήματος. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἀντικαθιστᾷ τὴ φιλοσοφία: τὴ θέση της παίρνει ἡ λεξικογραφία ποὺ, τώρα, γίνεται αὐτοσκοπός. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματά της στὸ κριτικὸ ἐπίπεδο, ἡ μέθοδος αὐτὴ, ἐλπίζουν οἱ ὀπαδοί της, θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ φτάσουμε στὴν κοσμοθεωρία ποὺ εἶναι ἐγκιβωτισμένη στὴ γλώσσα μας.

ς. Ἡ δεύτερη, ποὺ ὀφείλεται στὸν Strawson καὶ χαρακτηρίζεται ὡς «μεταφυσικὴ περιγραφή», ἔχει ἓνα πιὸ καντιανὸ πρόγραμμα: γι' αὐτὴν ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἀναζήτηση τῶν συνθηκῶν γιὰ τὴ δυνατότητα τῆς γλώσσας³⁴.

Ὡστόσο ὅλες σχεδὸν αὐτὲς οἱ ἀπόψεις ἀγνοοῦν τὴ δυνατότητα ἑνὸς ὀρθολογισμοῦ ποὺ, χωρὶς νὰ ἀγνοεῖ τὰ ἀποτελέσματα τῆς γλωσσολογίας καὶ τὴν καινούρια ἐπίγνωση τῆς γλώσσας, πρεσβεύει πῶς ἡ ἀπόκτηση τῆς βέβαιης γνώσης εἶναι βαθμιαία καὶ ὄχι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν, οἱ φιλοσοφικὲς θεωρίες δὲν φυτρώνουν στὸ θερμοκήπιο τῆς φιλοσοφίας· ἀντίθετα, τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα ἔχουν τὶς ρίζες τους ἔξω ἀπὸ τὴ φιλοσοφία καὶ κυρίως στὶς ἐπιστῆμες. Ἡ φιλοσοφία εἶναι δευτερογενὴς δραστηριότητα· τὸ «ὄντιό της» εἶναι οἱ σκέψεις τῶν ἀνθρώπων πάνω στοὺς (μὴ-φιλοσοφικοὺς) τομεῖς τῆς ἐμπειρίας τους: ἐπιστήμη, τέχνη, πολιτικὴ. Ἡ ἀναγκαία συνθήκη γιὰ τὴν καθολικότητα τῶν ἀποτελεσμάτων της εἶναι ἡ ἐμβάθυνση ἑνὸς ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης γνώσης καὶ ἐμπειρίας. Κεντρικὴ θέση στὴ φιλοσοφία ἔχει τὸ

33. Ἡ γνώση μας θὰ εἶναι ἄμεση, ἐλεύθερη ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῆς γλώσσας. Ξαναβρίσκουμε τὴ συγγένεια πρὸς τὸ μυστικισμό ποὺ χαρακτηρίζει τὴ σκέψη τοῦ Wittgenstein.

34. Βλέπε STRAWSON, σελ. 314 σὲ τοῦτο τὸ τεύχος.

Κύρια ἔργα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση εἶναι:

P. F. STRAWSON, *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics* (London 1959).

Stuart HAMPSHIRE, *Thought and Action* (London 1959).

«τὸν λόγον διδόναι» γιὰ τὶς πεποιθήσεις μας καὶ ἡ πιεστικὴ ἀνάγκη νὰ δώσουμε ἀπάντηση σὲ προβλήματα ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες· τὰ παραδοσιακὰ μεταφυσικὰ προβλήματα (λ.χ. τῶν καθολικῶν ἐννοιῶν, τῆς οὐσιαστικῆς μορφῆς, τῆς σχέσης νοῦ καὶ ὕλης), ποὺ ἀπασχόλησαν τοὺς φιλοσόφους ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς τὶς μέρες μας, εἶναι ἐπιστημολογικὲς δυσκολίες ἀκατανόητες ἂν ξεχωριστοὺν ἀπὸ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔδαφος στὸ ὁποῖο φύτρωσαν. (Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα ἔχουν *ἱστορικὴ διάσταση*). Συχνὰ μάλιστα ὁ ρόλος τῆς φιλοσοφίας εἶναι νὰ λειτουργεῖ ὡς προ-ἐπιστῆμη: μὲ τὶς θεωρήσεις της καὶ μὲ τὴν χαρακτηριστικὴ τῆς μέθοδο τῆς ἀπαγωγῆς στὸ ἄτοπο, ξεκαθαρίζει τὸ ἔδαφος καὶ ἐπιτρέπει τὴν καθαρὴ διατύπωση τοῦ προβλήματος ποὺ παραδίδει στὴν ἐπιστῆμη· αὐτὴ θὰ τὸ λύσει μὲ τὴ βαθμιαία καὶ ἰδιάζουσα μέθοδό της. Ἔτσι ἡ φιλοσοφία ἦταν διαδοχικὰ προἐπιστῆμη γιὰ τὰ μαθηματικά, τὴν ἀστρονομία, τὴ φυσικὴ, τὴν ψυχολογία καὶ τὴ συμβολικὴ λογικὴ τώρα, ἴσως νὰ βρισκόμαστε, χάρις στὶς ἐρευνες σχετικὰ μὲ τὸ νόημα ποὺ ἀφείλονται καὶ στοὺς ἀναλυτικοὺς, στὰ πρόθυρα τῆς γένεσης μιᾶς νέας ἐμπειρικῆς ἐπιστῆμης: τῆς σημασιολογίας· αὐτὴ θὰ πάρει τὴ θέση τῆς ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἐπιστῆμες τῆς γλώσσας: τὴ φωνολογία, τὴ γενικὴ γραμματικὴ καὶ τὸ συντακτικόν.

Στὶς μέρες μας, σημαντικότερη καὶ ἀπὸ τὴ στροφὴ πρὸς τὴ γλώσσα εἶναι ἡ ριζικὴ ἀναθεώρηση μερικῶν ἀπὸ τὰ πιὸ βασικὰ ἐπιστημολογικὰ προβλήματα· αὐτὸ τὸ φαινόμενο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὀλότελα ξένο στὶς ἐπείγουσες καὶ ἀναγκαῖες ἀνακατατάξεις ποὺ συνεπάγεται ἡ πρόσφατη ἐξέλιξις τῶν ἐπιστημῶν. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου βέβαιο πὼς ἡ ἀντίθεση ἐπιστῆμη-φιλοσοφία θὰ μείνῃ ἀπείραχτη.

Ὅσο γιὰ τὴ λογικὴ ἀνάλυση (μὲ τὴν εὐρύτερη σημασία τοῦ ὄρου, ὅχι τὴ γλωσσολογικὴ) ὁ ρόλος της δὲν φαίνεται νὰ ἔχει τελειώσει. Αὐτὴ ἡ μέθοδος εἶναι ἓνα εἶδος τεχνητὸ «πάγωμα» ποὺ ἐπιτρέπει νὰ μελετήσουμε καλύτερα τὶς καταστάσεις· εἶναι φανερό πὼς γιὰ ὄσους ἔχουν μυστικὴ ἢ «κινητικὴ» ἰδιοσυγκρασία, ἢ στατικότητα τῆς ἀναλυτικῆς προσέγγισης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἱκανοποιητικὴ. Οὔτε ἡ ἀνάλυση φτάνει ἀπὸ μόνη της γιὰ νὰ λυθοῦν τὰ προβλήματα· εἶναι τὸ πρῶτο, καὶ ἀπαραίτητο, βῆμα ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς προστατεύσει ἀπὸ τὴν ἀνακρίβεια στὴ διατύπωση, τὶς φανταστικὲς κατασκευές, τὶς εὐκόλες καὶ αὐθαίρετες ἀναγωγές σὲ ἀπλοϊκὲς ψυχολογιστικὲς ἢ κοινωνιολογιστικὲς θεωρίες. Ἀκόμα καὶ γιὰ τὴ μεταφυσικὴ σύνοψη σὲ κοσμοθεωρία, ἡ ἀνάλυση εἶναι ἀναγκαία ἂν δὲν θέλουμε νὰ κατασκευάσουμε παραμυθτικὲς θεοδικίες.

9. Στὸ τεῦχος τοῦτο περιλαμβάνονται ἄρθρα τῶν πατέρων τῆς ἀναλυτικῆς φιλοσοφίας — τοῦ Russell καὶ τοῦ Moore —. Τὸ Tractatus τοῦ Wittgenstein καὶ μέρος ἀπὸ τὶς *Φιλοσοφικὲς Ἐρευνες* δημοσιεύτηκαν ἄλλοτε σὲ ἐλληνικὴ μετάφραση. Οἱ νεοθετικιστὲς καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς τεχνητῆς γλώσσας δὲν ἀντιπροσωπεύονται καθόλου — ὁ χῶρος δὲν τὸ ἐπιτρέπει. Ὑπάρχει ὅμως τὸ χαρακτηριστικὸ ἄρθρο τοῦ Ryle ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὴν

περίοδο του μεσοπόλεμου και γεφυρώνει τις δυο τάσεις στην ανάλυση της γλώσσας· σε αυτό το άρθρο δφείλεται τὸ ανανεωμένο ενδιαφέρον για τὸ θέμα τῶν Κατηγοριῶν. Τὰ ἄρθρα τοῦ Austin καὶ τοῦ Strawson δίνουν, τὸ πρῶτο, ἓνα δεῖγμα ἐφαρμογῆς τῶν θεωριῶν τοῦ συγγραφέα σὲ ἓνα συγκεκριμένο φιλοσοφικὸ ζήτημα («ἀλήθεια») καὶ τὸ δεύτερο, τὴ μεθοδολογικὴ βάση για τὸ πρόγραμμα τῆς «περιγραφικῆς μεταφυσικῆς». Ὅλα τὰ ἄρθρα ἀνήκουν στὴν περιοχὴ τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας· για ζητήματα πρακτικῆς φιλοσοφίας, ὁ ἀναγνώστης παραπέμπεται στὴ βιβλιογραφία ποὺ βρίσκεται στὸ τέλος τοῦ τεύχους.